

Strategic Approaches to Sustainable Maritime Economic Development in Iran Using the SWOT-QSPM Model (Case Study: Makran Coasts)

Mohsen Khadem¹ | Ebrahim Roumina² | Yahya Safavi³ | Mostafa Ghaderi Hajati⁴

1- PhD Student in Political Geography, Faculty of Literature and Humanities, Tarbiat Modares

2- Associate Professor of Political Geography, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
e.roumina@modares.ac.ir

3- Professor of Political Geography, Imam Hussein University (AS), Tehran, Iran

4- Assistant Professor of Political Geography, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Volume info

Vol. 19
Series: 70
Spring 2026
P.P: 93-124

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
2025-07-16
Revised:
2025-08-13
Accepted:
2025-12-07
Published:
2026-06-15

ISSN – E-ISSN

ISSN: 2538-1857
E-ISSN: 2645-5250

Abstract

The Makran Coasts in southeastern Iran hold a unique geostrategic and geo-economic position along the Indian Ocean, boasting over 700 kilometers of coastline. These coasts possess distinctive features, including unparalleled potential for cargo transit, energy production, fishing, and tourism. In this regard, the objective of the present research is to formulate operational and practical strategies for sustainable maritime economic development in the Makran coasts using the SWOT-QSPM method. The findings of this applied research, through a combination of descriptive-analytical and statistical methods (using a specialized questionnaire), examine strategies for sustainable maritime economic development in the Makran coasts. After identifying internal factors (strengths, weaknesses) and external factors (opportunities, threats), the researchers employed the Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM) to prioritize strategies. The results indicate that adopting an aggressive approach (SO) in strategy formulation—focusing particularly on strengths (access to open waters, energy transit capacity, the region's geopolitical position, and hydrocarbon resources) and opportunities (regional cooperation, foreign investment, etc.)—is the optimal strategy for operational and practical economic development of the Makran coasts. The findings of this research can help implement a maritime-oriented economic development model for the Makran coasts, serving as an engine for progress and sustainable development in the Islamic Republic of Iran as a maritime nation with 2,700 kilometers of coastline.

Keywords: Maritime-based economic development, Makran coast, strategic planning, SWOT-QSPM method, regional sustainable development

Cite this Article: Khadem, M., Romina, E., Safavi, Y., & Ghaderi Hajati, M. (2026). Strategic Approaches to Sustainable Maritime Economic Development in Iran Using the SWOT-QSPM Model (Case Study: Makran Coasts). *Security Horizons*, 19(70), 93-124.

Publisher: Imam Hossein University.

© The Author(s).

راهبردهای توسعه اقتصادی دریایی پایدار در ایران با رویکرد SWOT-QSPM (مطالعه موردی: سواحل مکران)

محسن خادم^۱ | ابراهیم رومینا^۲ | یحیی صفوی^۳ | مصطفی قادری حاجت^۴

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. نویسنده مسئول: دانشیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران e.roumina@modares.ac.ir

۳. استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران، ایران

۴. استادیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

سواحل مکران در جنوب شرق ایران دارای جایگاه ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی بی نظیر در کنار اقیانوس هند، با داشتن بیش از ۷۰۰ کیلومتر از خط ساحلی، از ویژگی‌های خاصی مانند: ظرفیت‌های بی‌نظیر ترانزیت کالا، تولید انرژی، ماهیگیری و گردشگری برخوردار است. در این راستا هدف پژوهش حاضر، تدوین راهبردهای عملیاتی و کاربردی توسعه اقتصادی دریایی پایدار در سواحل مکران با استفاده از روش SWOT-QSPM است. نتایج حاصله از این پژوهش کاربردی، با تلفیق روش توصیفی و تحلیلی و روش آماری (با استفاده از پرسشنامه تخصصی) به بررسی راهبردهای توسعه اقتصادی دریایی پایدار در سواحل مکران می‌پردازد. محققان پس از شناسایی عوامل داخلی (نقاط قوت، نقاط ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها، تهدیدها) از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی QSPM برای اولویت‌بندی راهبردها استفاده نموده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهند که اتخاذ رویکرد تهاجمی (SO) در تدوین راهبردها، بمنظور تمرکز ویژه بر نقاط قوت (دسترسی به آب‌های آزاد، ظرفیت ترانزیت انرژی، موقعیت ژئوپولیتیکی این منطقه و منابع هیدروکربنی) و فرصت (همکاری منطقه‌ای، سرمایه‌گذاری خارجی و ...)، راهبردهای عملیاتی و کاربردی توسعه اقتصادی سواحل مکران می‌باشد. نتایج این پژوهش می‌تواند الگوی توسعه اقتصادی دریامحور در سواحل مکران را عملیاتی نموده و موتور پیشرفت و توسعه پایدار ایران اسلامی را به‌عنوان یک کشور دریایی با دارا بودن ۲۷۰۰ کیلومتر خط ساحلی فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: توسعه اقتصادی دریامحور، سواحل مکران، برنامه‌ریزی راهبردی، روش SWOT-QSPM،

توسعه پایدار منطقه‌ای

سال و شماره

سال ۱۹، پیاپی: ۷۰

زمستان ۱۴۰۴

صص: ۹۳-۱۲۴

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۵

شابا چاپی و الکترونیکی

شابا چاپی: ۲۵۳۸-۱۸۵۷

الکترونیکی: ۲۶۴۵-۵۲۵۰

استناد: خادم، محسن، رومینا، ابراهیم، صفوی، یحیی، و قادری حاجت، مصطفی. (۱۴۰۵). راهبردهای توسعه اقتصادی دریایی

پایدار در ایران با رویکرد SWOT-QSPM (مطالعه موردی: سواحل مکران). فصلنامه آفاق امنیت، ۱۹(۷۰)، ۹۳-۱۲۴.

ناشر: دانشگاه امام حسین (ع). نویسندگان.

OPEN ACCESS

مقدمه

در چشم‌انداز اقتصاد جهانی معاصر، دریاها و مناطق ساحلی به عنوان محورهای کلیدی توسعه پایدار شناخته می‌شوند. اقتصاد دریایی به عنوان محور توسعه پایدار، بر بهره‌برداری خردمندانه از منابع اقیانوسی برای رشد اقتصادی، امنیت غذایی، و حفظ اکوسیستمها تأکید دارد. در این راستا، سواحل مکران با قابلیت تبدیل شدن به هاب منطقهای انرژی، ترانزیت، و گردشگری، نه تنها می‌تواند سهم ایران در تجارت جهانی را ارتقا دهد، بلکه به کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تقویت امنیت ملی بینجامد.

«اقتصاد آبی»، که شامل طیف وسیعی از فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با اقیانوس‌ها و سواحل است، نقشی حیاتی در تأمین امنیت غذایی، تسهیل تجارت بین‌المللی، و ایجاد فرصت‌های شغلی ایفا می‌کند. حدود ۹۰ درصد تجارت جهانی از طریق مسیرهای دریایی انجام می‌شود و بسیاری از کشورهای جهان با تمرکز بر توسعه بنادر، کشتیرانی، شیلات، و گردشگری ساحلی، انرژی‌های تجدیدپذیر و اکتشافات زیستی به پیشرفت‌های قابل توجهی دست یافته‌اند.

جمهوری اسلامی ایران، با بهره‌مندی از خط ساحلی طولانی در حاشیه دریای خزر، خلیج فارس، و دریای عمان، از پتانسیل‌های بالقوه‌ای در حوزه اقتصاد دریایی برخوردار است. با این حال، سهم فعلی اقتصاد دریا در تولید ناخالص داخلی کشور با توجه به ظرفیت‌های موجود، ناچیز ارزیابی می‌شود. در این میان، سواحل مکران در جنوب شرق کشور، به دلیل موقعیت استراتژیک منحصر به فرد خود در مجاورت اقیانوس هند و تسلط بر یکی از حیاتی‌ترین آبراه‌های جهان، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این منطقه با بیش از ۷۰۰ کیلومتر خط ساحلی، پتانسیل‌های فراوانی در زمینه‌های ترانزیت کالا و انرژی، شیلات، گردشگری، و صنایع مرتبط دارد که می‌تواند به موتور محرکه توسعه اقتصادی کشور، به ویژه در مناطق شرقی و جنوب شرقی تبدیل شود.

علیرغم پتانسیل‌های عظیم، توسعه اقتصادی سواحل مکران با چالش‌های ساختاری همچون کمبود زیرساخت‌های حمل و نقل، محدودیت منابع آبی، بوروکراسی ناکارآمد، و ضعف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی روبه‌روست. این تناقض بین ظرفیت‌ها و واقعیتهای موجود، مسئله اصلی این پژوهش را شکل می‌دهد.

از این رو، هدف این مقاله، تدوین راهبردهای عملیاتی و کاربردی توسعه اقتصادی دریایی پایدار در سواحل مکران با استفاده از روش ترکیبی SWOT-QSPM است. این پژوهش می‌کوشد با شناسایی نقاط قوت (مانند موقعیت ژئواستراتژیک) و فرصتها (همچون همکاری‌های منطقه‌ای)، راهکارهایی برای تقویت مزیت‌های رقابتی منطقه ارائه دهد. همچنین، با تحلیل نقاط ضعف (نظیر کمبود زیرساخت‌ها) و تهدیدها (از جمله تحریم‌ها و رقابت‌های ژئوپلیتیک)، به کاهش ریسک کمک کند.

اهمیت کاربردی این مطالعه در سه سطح قابل بررسی است:

۱. سیاستگذاری کلان: ارائه نقشه راه برای تبدیل مکران به قطب اقتصادی دریایی ایران.
 ۲. توسعه منطقه‌ای: بهبود معیشت جوامع محلی از طریق ایجاد اشتغال در بخش‌های شیلات، گردشگری، و انرژی‌های تجدیدپذیر.
 ۳. تعاملات بین‌المللی: تقویت جایگاه ایران در کریدورهای تجاری آسیا با جذب سرمایه‌گذاری خارجی.
- این پژوهش با تکیه بر چارچوب نظری اقتصاد سیاسی دریا (Mahan, 1890) و مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی، به تحلیل تعاملات پیچیده بین عوامل جغرافیایی، اقتصادی، و سیاسی می‌پردازد (Cicin-Sain, 1998).

مفاهیم:

- اقتصاد دریامحور^۱:

بر اساس تعریف بانک جهانی (۲۰۱۷)، اقتصاد دریامحور بهره‌برداری پایدار از منابع اقیانوسی و ساحلی برای دستیابی به رشد اقتصادی، بهبود رفاه اجتماعی، و حفظ سلامت اکوسیستم‌های دریایی است. این مفهوم فراتر از فعالیتهای سنتی مانند شیلات و کشتیرانی، شامل حوزه‌های نوینی چون انرژی‌های تجدیدپذیر دریایی (باد، موج، جزر و مد)، زیست فناوری دریایی، و اکوتوریسم ساحلی می‌شود (World Bank, 2017).

- توسعه دریامحور^۲:

توسعه دریامحور به فرآیند کلی بهبود و پیشرفت در مناطق ساحلی و دریایی اشاره دارد که اقتصاد دریایی یکی از اجزای آن (و اغلب موتور محرکه آن) است.

1 Blue Economy

2 Marine/Maritime Development

توسعه دریامحور علاوه بر رشد اقتصادی، شامل بهبود زیرساخت‌ها (بنادر، حمل و نقل)، مدیریت منابع، حفاظت از محیط زیست، بهبود شرایط اجتماعی جوامع ساحلی، تقویت نهادها و حکمرانی دریایی و افزایش ظرفیت‌های علمی و فناورانه در حوزه دریا می‌شود.

توسعه دریامحور بر سه اصل استوار است:

- پایداری زیست محیطی: جلوگیری از تخریب زیست بوم‌های دریایی.
 - عدالت اجتماعی: تضمین مشارکت جوامع محلی در منافع اقتصادی.
 - کارآیی اقتصادی: ایجاد زنجیره‌های ارزش افزوده در بخش‌های مرتبط با دریا. (FAO, 2020)
- هدف توسعه دریامحور، استفاده از پتانسیل‌های دریا برای دستیابی به پیشرفت جامع و پایدار در سطح ملی یا منطقه‌ای است.

- توسعه پایدار ۱:

توسعه‌ای است که نیازهای نسل حاضر را بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده در برآوردن نیازهایشان تأمین کند. در حوزه دریایی، این مفهوم بر تعادل بین بهره‌برداری اقتصادی و حفاظت از محیط‌زیست تأکید دارد (Brundtland, 1987).

- ژئواکونومی ۲:

ژئواکونومی به مطالعه تعامل میان جغرافیا، اقتصاد، و قدرت سیاسی در عرصه بین‌المللی اشاره دارد. این مفهوم بر استفاده از ابزارهای اقتصادی (مانند تجارت، سرمایه‌گذاری، یا تحریم‌ها) برای دستیابی به اهداف ژئوپلیتیک تأکید می‌کند (Luttwak, E, 1990). در مورد سواحل مکران، ژئواکونومی توضیح می‌دهد چگونه موقعیت این منطقه در تنگه هرمز و نزدیکی به بازارهای آسیایی، آن را به کانونی برای رقابت‌های انرژی و تجارت تبدیل کرده است.

- حکمرانی اقتصادی دریایی:

حکمرانی دریایی به سازوکارهای هماهنگی بین نهادهای دولتی، بخش خصوصی، و جامعه مدنی برای مدیریت منابع دریایی اشاره دارد. این مدل (سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، ۲۰۲۰) چهار رکن اصلی را برای حکمرانی دریایی برمی‌شمارد:

- حاکمیت قانون: تدوین قوانین شفاف برای بهره‌برداری از منابع.

1 Sustainable Development

2 Geoeconomics

- مشارکت ذینفعان: همکاری بین دولت محلی، سرمایه گذاران، و جوامع ساحلی.
 - شفافیت: انتشار داده های مربوط به پروژه های توسعه ای.
 - پاسخگویی: نظارت بر اجرای تعهدات زیست محیطی و اجتماعی.
- نظریه های توسعه مرتبط با اقتصاد دریامحور

نظریه ها

- نظریه رشد درون زا^۱:

نظریه رشد درونزا بر اهمیت سرمایه گذاری در فناوری، دانش و توسعه صنایع دانش بنیان به عنوان ریشه های رشد پایدار در مناطق ساحلی تأکید می کند. (Romer, 1990)

- نظریه مزیت نسبی^۲:

نظریه مزیت نسبی بیان می کند که مناطق ساحلی باید بر فعالیت هایی تمرکز کنند که در آن ها نسبت به سایر مناطق دارای مزیت نسبی هستند، مانند حوزه های غذا، انرژی، یا اکوتوریسم. (Ricardo, 1817)

- نظریه های ژئوپلیتیک و اقتصاد سیاسی دریا:

- **نظریه قدرت دریایی^۳:** آلفرد ماهان بیان کرد که تسلط بر دریاها و مسیرهای دریایی، کلید کسب برتری اقتصادی و سیاسی برای یک کشور است. (Mahan, 1890).

- **نظریه هارتلند^۴:** هلفورد مکیندر بر اهمیت موقعیت جغرافیایی، به ویژه مناطق ساحلی و مسیرهای تجاری، در تغییر موازنه های قدرت جهانی تأکید داشت. (Mackinder, 1904)

- نظریه مدیریت منابع و حکمرانی:

- **منابع مشترک و حکمرانی مشارکتی^۵:** این نظریه ها بیان می کنند که منابع مشترک دریایی در غیاب نهادهای مدیریتی مناسب، در معرض بهره برداری بی رویه

1 Endogenous Growth Theory

2 Comparative Advantage Theory

3 Sea Power Theory

4 Heartland Theory

5 Tragedy of the Commons & Participatory Governance

- قرار می‌گیرند (Hardin, 1968). راهکارهایی مانند ایجاد ساختارهای مدیریتی مشارکتی با حضور جوامع محلی و نهادهای فرابخشی هماهنگ‌کننده برای جلوگیری از تخریب اکوسیستم و افزایش اثربخشی برنامه‌های توسعه پیشنهاد می‌شود.
- **برنامه‌ریزی فضایی و منطقه‌ای:** برنامه‌ریزی فضایی به سازماندهی فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی در پهنه سرزمینی با هدف بهره‌برداری منطقی از منابع و ایجاد تعادل میان جمعیت، فعالیت‌ها و محیط زیست اشاره دارد. این فرایند شامل شناسایی قابلیت‌های مناطق، طراحی محورهای توسعه، و توزیع بهینه منابع است (Ziari, 2012). برنامه‌ریزی منطقه‌ای نیز به عنوان زیرمجموعه‌ای از برنامه‌ریزی فضایی، بر تنظیم برنامه‌های توسعه در سطح فوق‌شهری و زیرملی تمرکز دارد و هدف آن کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و توسعه پایدار است (Asayesh, H, 2004).
 - **توسعه پایدار منطقه‌ای:** توسعه پایدار منطقه‌ای رویکردی است که همزمان به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توجه می‌کند. این مفهوم نخستین بار در گزارش برون‌ت‌لند (۱۹۸۷) تعریف شد و بر تأمین نیازهای نسل حاضر بدون آسیب به توانایی نسل آینده تأکید دارد (Brundtland, 1987). در چارچوب توسعه پایدار، برنامه‌ریزی منطقه‌ای باید به حفظ تعادل اکولوژیک، عدالت اجتماعی و رشد اقتصادی هماهنگ منجر شود (Farajirad, 2012).
 - **نظریه آمایش سرزمین:** آمایش سرزمین به عنوان بخشی از برنامه‌ریزی فضایی، به سازماندهی فعالیت‌ها در پهنه جغرافیایی با توجه به قابلیت‌های طبیعی و انسانی می‌پردازد. این نظریه بر پایه شناخت منابع سرزمینی و پیش‌بینی نیازهای آینده استوار است و هدف آن دستیابی به توسعه متوازن و پایدار است (Masoumi Eshkouri, 1385).
 - **برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی-اجتماعی:** این نظریه بر هماهنگی بین برنامه‌های کلان ملی و ویژگی‌های محلی تأکید دارد. برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی-اجتماعی شامل مراحل تحلیل وضع موجود، تعیین اهداف، اجرا و ارزیابی نتایج است. به گفته

پولاد دژ (۱۳۶۷)، برنامه‌ریزی فرایندی عقلایی برای تخصیص منابع در جهت تأمین نیازهای اساسی جامعه است.

- نظریه‌های نوآوری و برنامه‌ریزی فضایی:

- **نظریه نظام‌های نوآوری^۱:** بر اهمیت همکاری میان شرکت‌ها، دانشگاه‌ها و دولت برای خلق فناوری‌های نوین و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در مناطق ساحلی تأکید می‌کند.
 - **نظریه قطب رشد^۲:** فرانسوا پرو معتقد بود که تمرکز سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌ها در نقاط خاصی (مانند بنادر) می‌تواند به عنوان موتور محرکه رشد برای کل منطقه عمل کند (Proksch, 1955).
 - **نظریه مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی^۳:** بر ضرورت هماهنگی بین بخش‌های مختلف (اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی) و سطوح مختلف حکمرانی برای دستیابی به توسعه پایدار در مناطق ساحلی تأکید دارد (Cicin-Sain, 1998).
- ترکیب نظریه توسعه پایدار، مزیت نسبی، قدرت دریایی و رویکرد مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) چارچوب تحلیلی پژوهش حاضر را شکل می‌دهد و مبنای تدوین راهبرد‌ها است. توسعه پایدار مسیر متوازن اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را ترسیم می‌کند؛ مزیت نسبی اولویت‌بندی حوزه‌های سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی را هدایت می‌کند و به شناسایی بخش‌هایی می‌انجامد که مکران در آن‌ها توان رقابت ملی و منطقه‌ای دارد؛ قدرت دریایی بعد ژئوپلیتیکی و امنیتی توسعه را تقویت می‌کند و نقش زیرساخت‌های بندری، ناوگان حمل‌ونقل و حضور فعال در آب‌های بین‌المللی را به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی توسعه اقتصادی و امنیت ملی برجسته می‌سازد و ICZM به‌عنوان ابزار اجرایی و مدیریتی عمل کرده و امکان هماهنگ‌سازی فعالیت‌های توسعه‌ای با حفاظت از محیط زیست، مدیریت تعارضات بین بهره‌برداران و ایجاد انسجام نهادی را فراهم می‌آورد."

1 Innovation Systems Theory

2 Growth Pole Theory

3 Integrated Coastal Zone Management - ICZM

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های مختلفی در خصوص اقتصاد دریایی صورت گرفته است. با مطرح شدن مفهوم اقتصاد آبی، مطالعات متعددی، بررسی پتانسیل‌ها و چالش‌های راهبردهای توسعه مناطق ساحلی در سطح ملی و بین‌المللی را مورد پژوهش قرار داده‌اند که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

جدول ۱. پیشینه پژوهش

ردیف	نویسنده(ها)	سال	نوع	عنوان پژوهش / منبع	منطقه	روش تحقیق	نقاط قوت
۱	حافظ‌نیا و همکاران	۱۴۰۱	مقاله	تبیین نقش پتانسیل‌های جغرافیایی موقعیت ساحلی اقیانوسی در توسعه اقتصاد ملی کشورها	سواحل مکران	کتابخانه-ای و اسنادی	تحلیل تأثیر مناطق ساحلی اقیانوسی بر امنیت ملی از طریق دو متغیر میان‌گر «توسعه» و «قدرت ملی»
۲	دریاباری	۱۳۹۷	مقاله	آمایش سرزمینی و توسعه سواحل مکران با تأکید بر مکان‌یابی شبکه حملونقل	سواحل مکران	تحلیل مکانی-زمانی	تأکید بر اتصال بنادر به شبکه حملونقل ملی
۳	Hassan & Ali	۲۰۱۹	مقاله	Port Diversification in Oman	بندر دُقم (عمان)	مطالعه موردی	ارائه مدل موفق مشارکت عمومی-خصوصی (PPP) در جذب سرمایه‌گذاری
۴	World Bank	۲۰۲۱	گزارش	Blue Economy Potential in Africa	آفریقا	گزارش تحلیلی	بررسی پتانسیل‌های اقتصاد آبی در توسعه مناطق ساحلی
۵	Rahman	۲۰۱۷	مقاله	Blue Economy and Maritime Cooperation in the Bay of Bengal: Role of Bangladesh	خلیج بنگال	تحلیل ژئوپلیتیک	بررسی رقابت بنادر چابهار و گوادر در کریدورهای انرژی
۶	Lee & Zhang	۲۰۲۰	مقاله	Blue Economy Challenges in China	چین	مطالعه انتقادی	هشدار درباره پیامدهای توسعه شتابان بنادر بر محیط زیست و جوامع محلی

جدول ۱. پیشینه پژوهش

ردیف	نویسنده(ها)	سال	نوع	عنوان پژوهش / منبع	منطقه	روش تحقیق	نقاط قوت
۷	Pauli	۲۰۱۰	کتاب	The Blue Economy: 10 Years, 100 Innovations, 100 Million Jobs	جهانی	نظریه پرداز	ارائه چارچوب «اقتصاد آبی» با تأکید بر بهره‌وری پایدار از منابع دریایی
۸	سازمان محیط زیست	۱۴۰۲	گزارش	بررسی اثرات زیست محیطی توسعه سواحل مکران	سواحل مکران	گزارش میدانی	شناسایی چالش‌های زیستمحیطی پروژه‌های توسعه‌ای
۹	مرکز پژوهش‌ها	۱۴۰۰	گزارش	تحلیل موانع توسعه اقتصاد آبی در ایران	ایران	تحلیل اسنادی	بررسی نظاممند موانع قانونی و ساختاری
۱۰	وزارت نیرو	۱۴۰۱	گزارش	طرح ملی شیرین‌سازی آب دریا	ایران	مطالعه فنی-اقتصادی	ارائه راهکارهای عملیاتی برای مدیریت منابع آبی
۱۱	احمدی	۱۳۹۵	مقاله	اقیانوس هند و ضرورت‌های توسعه سواحل مکران	سواحل مکران	تحلیل توصیفی	تأکید بر جایگاه ژئواستراتژیک مکران در تجارت منطقه‌ای
۱۲	European Commission	۲۰۲۰	گزارش	EU Blue Economy Report	اتحادیه اروپا	گزارش سیاسی	ارائه چارچوبی برای ادغام اهداف اقتصادی و زیستمحیطی
۱۳	ابوالفضل شاه علی و همکاران	۱۴۰۳	مقاله	تحلیلی بر عوامل کلیدی موثر بر توسعه پایدار منطقه مکران	مکران	آینده پژوهی و روشهای اسنادی و پیمایشی	پیشرفت منطقه مکران به نقش آفرینی مولفه‌های مختلف مدیریتی، سیاستگذاری، اجتماعی و اقتصادی در سطوح مختلف کالن، میانه و خرد بستگی دارد.
۱۴	معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی	۱۳۹۴	گزارش	بررسی مزیت‌های اقتصادی منطقه سواحل مکران با رویکرد اقتصاد مقاومتی	مکران	اسنادی	واکاوی رهنمودهای رهبری درخصوص توجه به سواحل مکران

عمدتاً مطالعات داخلی بر سواحل مکران و چالش‌های خاص ایران متمرکزند، اما از مقایسه با الگوهای جهانی غافل شده‌اند، مرور مطالعات بین‌المللی که با بررسی بنادر استراتژیک (گوادر، دُقم) و مناطق مشابه (خلیج بنگال، آفریقا)، چارچوبی تطبیقی برای تحلیل مکران ارائه می‌دهند. در این مطالعات روش‌های کیفی مانند تحلیل SWOT، مؤثرند اما نیاز به تکمیل با داده‌های کمی (مانند مدل‌سازی اقتصادی) دارند.

نقاط قوت کلیدی این پژوهش‌ها شناسایی مزیت‌های ذاتی منطقه مکران و الگوهای موفق بین‌المللی (بنگلادش، عمان و...) می‌باشند.

به نظر می‌رسد اکثر مطالعات تاثیر تحریم‌ها را بررسی نکرده‌اند و در بیشتر پژوهش‌ها غیاب تحلیل هزینه-فایده (اکثر مطالعات فاقد ارزیابی اقتصادی دقیق از پروژه‌های پیشنهادی هستند) مشاهده می‌شود/

این جدول با ادغام منابع داخلی (تمرکز بر چالش‌های ویژه ایران) و بین‌المللی (الگوهای تطبیقی)، چارچوبی جامع برای طراحی راهبردهای توسعه مکران فراهم می‌کند. مطالعات انتقادی و نظریه‌های کلان به پژوهش حاضر کمک می‌کنند تا از تکرار اشتباهات سایر مناطق جلوگیری کند و هشدارهایی درباره پیامدهای منفی توسعه سریع ارائه می‌دهند که در طراحی راهبردهای مکران باید لحاظ شوند.

این جدول نشان می‌دهد که توسعه سواحل مکران نیازمند ترکیب مزیت‌های محلی (موقعیت جغرافیایی)، الگوهای جهانی (مشارکت عمومی-خصوصی)، و ملاحظات انتقادی (حفظ محیط زیست و حقوق جوامع محلی) است. پژوهش حاضر با پرکردن شکاف‌های روشی و محتوایی، گامی به سوی تحقق این هدف محسوب می‌شود.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی است و به لحاظ ماهیت، کاربردی است در این روش، داده‌ها به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) گردآوری شده‌اند. در مرحله کتابخانه‌ای، با بررسی اسناد معتبر، مقالات علمی، گزارش‌های ملی و بین‌المللی، و پایگاه‌های داده مرتبط با توسعه اقتصادی دریایی، عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و خارجی (فرصت‌ها و

تهدیدها) سواحل مکران استخراج شدند. در مرحله میدانی، از پرسشنامه تخصصی محقق ساخته مبتنی بر مقیاس لیکرت برای وزن‌دهی و اولویت‌بندی عوامل استفاده گردید.

جامعه آماری ۳۰ نفر از خبرگان حوزه جغرافیای سیاسی، برنامه ریزی منطقه‌ای، و اقتصاد دریایی است که حداقل ۱۰ سال سابقه پژوهشی یا اجرایی در پروژه‌های مرتبط با سواحل مکران دارند. نمونه‌گیری با استفاده از روش هدفمند^۱ با معیارهایی نظیر (عضویت در نهادهای مرتبط با سواحل مکران، پژوهشگران مرتبط با توسعه مناطق ساحلی و بهره‌گیری از نظرات متخصصان از استان‌های سیستان و بلوچستان، هرمزگان، و تهران) انتخاب شده‌اند.

جهت اطمینان از اعتبار ابزار پژوهش، پرسشنامه طراحی شده در مراحل مقدماتی توسط ۵ متخصص با استفاده از روش دیمتل و مقایسه زوجی مورد بازبینی قرار گرفت و وزن‌نمایی هر مؤلفه تعیین شد. این پژوهش از روش ترکیبی SWOT-QSPM برای وزن‌دهی عوامل استفاده کرده است.

روش دیمتل^۲: یک تکنیک تحلیل ساختاری برای شناسایی و تحلیل روابط علی-معلولی بین معیارها یا عوامل در سیستم‌های پیچیده است. این روش با تبدیل روابط کیفی به کمی، به تعیین سطح تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل و ترسیم نقشه شبکه‌ای از روابط آنها کمک میکند.

تکنیک SWOT : Swot یک ابزار استراتژیک برای شناسایی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) است. این تحلیل به سازمان‌ها و مناطق کمک می‌کند تا راهبردهایی مبتنی بر مزیت‌های رقابتی و کاهش ریسک‌ها تدوین کنند (Hill, 1997: 47)

ماتریس^۳ QSPM: یک ابزار کمی برای اولویت‌بندی راهبردها بر اساس جذابیت نسبی هر گزینه است. این ماتریس با وزن‌دهی به عوامل داخلی و خارجی، امکان مقایسه سیستماتیک راهبردها را فراهم می‌کند (David, 2011).
فرآیند تحلیل به شرح زیر است:

1 Purposive Sampling

2 Decision Making Trial and Evaluation Laboratory

3 Quantitative Strategic Planning Matrix

فرآیند تحلیل

- **شناسایی عوامل:** ابتدا ۳۲ عامل داخلی (۱۶ نقطه قوت و ۱۶ نقطه ضعف) و ۲۴ عامل خارجی (۱۲ فرصت و ۱۲ تهدید) از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسناد ملی و بین‌المللی شناسایی شد.

وزن‌دهی عوامل: وزن هر عامل با روش دیمتل (مقایسه زوجی) و با مشارکت ۵ متخصص محاسبه گردید.

تکمیل پرسشنامه: عوامل وزن‌دهی شده در قالب پرسشنامه به ۳۰ نفر از متخصصان ارائه شد و امتیاز هر عامل بر اساس تأثیر آن بر توسعه سواحل مکران تعیین گردید

میل ماتریس‌های IFE و EFE: امتیاز نهایی هر عامل از حاصل ضرب وزن در امتیاز وضعیت موجود (۱ تا ۴) محاسبه شد.

با توجه به امتیازهای کسب شده، راهنبردهای تهاجمی (SO) با استفاده از ماتریس SWOT استخراج شد.

سپس جذابیت هر راهنبرد بر اساس تأثیر عوامل داخلی و خارجی با فرمول زیر تعیین شد

$$\text{جذابیت} = \sum (\text{وزن عامل} \times \text{امتیاز راهنبرد}) = \sum (\text{وزن عامل} \times \text{امتیاز راهنبرد})$$

اعتبارسنجی یافته‌ها:

برای اطمینان از اعتبار نتایج، فرآیند وزن‌دهی و اولویت‌بندی در کارگروهی متشکل از متخصصان مورد بحث قرار گرفت و اصلاحات نهایی اعمال شد. همچنین، از روش مثلث‌سازی (ترکیب داده‌های کتابخانه‌ای، میدانی و نظرات خبرگان) برای افزایش روایی پژوهش استفاده گردید.

یافته‌های پژوهش

مرحله اول: پس از مطالعه اسناد و گزارش‌های ملی و بین‌المللی، اسناد کتابخانه‌ای (مقالات و پایان‌نامه‌ها و ..)، عوامل داخلی و خارجی موثر بر توسعه سواحل مکران استخراج شد.

جدول ۲: عوامل داخلی موثر بر توسعه سواحل مکران

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
دسترسی به آب‌های آزاد دسترسی به منابع غذایی دریایی ظرفیت‌های ترانزیت انرژی ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری در بخش املاک و مستغلات ظرفیت‌های صنعت گردشگری تسلط بر تنگه هرمز ظرفیت‌های شیرین‌سازی آب ظرفیت امنیت نسبی دریایی ظرفیت‌های ترانزیت کالا ظرفیت‌های هاب هوایی و لجستیک ظرفیت‌های تولید برق ظرفیت‌های توسعه صنایع آب‌بر ظرفیت‌های توسعه صنایع شیلات نیاز کشور به بهره‌برداری از سواحل مکران	کمبود آب خاک نامناسب محدودیت‌های اقلیمی کمبود جاده‌ها و شبکه‌های حمل‌ونقل کارآمد نبود خدمات دولتی موانع نگرشی در ساختار دولتی بروکراسی پیچیده کمبود سرمایه‌گذاری مشکلات محیط زیستی حاشیه‌نشینی و نابرابری اجتماعی عدم انطباق پروژه‌ها با مقتضیات جغرافیایی فقدان نهاد مدیریت و هماهنگی یکپارچه عدم توسعه در بخش کشاورزی فقدان الگوی گردشگری مناسب فقدان استراتژی‌های دریایی ادراک محیطی ضعیف مدیران سیاسی

جدول شماره ۳: عوامل خارجی موثر بر توسعه سواحل مکران

فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
توسعه تجارت بین‌المللی جذب سرمایه‌گذاری خارجی توسعه صنایع تبدیلی و آب‌بر توسعه گردشگری همکاری‌های منطقه‌ای توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر توسعه بنادر و لجستیک توسعه صنایع شیلات و آبزی‌پروری توسعه صنایع غذایی توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل	تفاوت‌های مذهبی و فرهنگی رقبای منطقه‌ای رویکرد امنیتی ایران عدم مشارکت فعال ایران در اقتصاد جهانی تغییرات اقلیمی تهدیدات امنیتی فشارهای بین‌المللی عدم همکاری‌های منطقه‌ای آسیب‌های محیط زیستی کمبود سرمایه‌گذاری خارجی

جدول شماره ۴. نمونه‌ای از جدول مقایسه زوجی عوامل داخلی و خارجی

[illegible]

داخلی و خارجی استفادہ شد۔

تحلیل و ارزیابی عوامل داخلی: در تکمیل جدول تحلیل عوامل داخلی در ستون دوم با توجه به میزان هر مؤلفه و مقایسه این مؤلفه ها با چندین عامل مهم بین صفر و یک به آن مؤلفه اختصاص داده شد. در ستون سوم با توجه به رتبه عالی یا معمولی بودن قوتها به ترتیب ۴ یا ۳ و از نظر جدی یا معمولی بودن ضعفها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ اختصاص داده شد. در صورتی که جمع کل امتیازهای نهایی عوامل داخلی در این جدول بیش از ۵/۲ باشد، قوتهای پیش رو بر ضعف های آن غلبه خواهد داشت و این مقدار کمتر از ۲/۵ باشد بیانگر غلبه ضعف ها بر قدرت ها خواهد بود. نتایج در جدول شماره ۴ ارائه شده است.

جدول ۵. تحلیل عوامل داخلی

وزن	امتیاز	امتیاز وضع موجود	وزن	زیرمعیارها	ردیف
0.08763	0.3457	3.0	0.1152	دسترسی به آب‌های آزاد	۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
0.02858	0.1128	3.0	0.0376	دسترسی به منابع غذایی دریایی	
0.04964	0.1959	3.0	0.0653	ظرفیت‌های ترانزیت انرژی	
0.02771	0.1093	2.0	0.0547	ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری در بخش املاک و مستغلات	
0.04479	0.1767	3.0	0.0589	ظرفیت‌های صنعت گردشگری	
0.04577	0.1806	3.0	0.0602	تسلط بر تنگه هرمز	
0.03363	0.1327	3.0	0.0442	ظرفیت‌های شیرین‌سازی آب	
0.08115	0.3202	3.0	0.1067	ظرفیت امنیت نسبی دریایی	
0.05822	0.2297	3.0	0.0766	ظرفیت‌های ترانزیت کالا	
0.05376	0.2121	3.0	0.0707	ظرفیت‌های هاب هوایی و لجستیک	
0.04661	0.1839	3.0	0.0613	ظرفیت‌های تولید برق	
0.05554	0.2191	3.0	0.0730	ظرفیت‌های توسعه صنایع آب‌بر	

جدول ۵. تحلیل عوامل داخلی

ردیف	زیرمعیارها	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز	امتیاز وزن دار
	ظرفیت‌های توسعه صنایع شیلات	0.0496	3.0	0.1487	0.03769
	نیاز کشور به بهره‌برداری از سواحل مکران	0.1260	3.0	0.3780	0.09580
توانمندسازی	کمبود آب	0.0844	1.0	0.0844	0.02139
	خاک نامناسب	0.0505	1.0	0.0505	0.01279
	محدودیت‌های اقلیمی	0.0572	1.0	0.0572	0.01450
	کمبود جاده‌ها و شبکه‌های حمل و نقل کارآمد	0.0446	1.0	0.0446	0.01131
	نبود خدمات دولتی	0.0552	1.0	0.0552	0.01400
	موانع نگرشی در ساختار دولتی	0.0727	1.0	0.0727	0.01842
	بروکراسی پیچیده	0.0709	1.0	0.0709	0.01798
	کمبود سرمایه‌گذاری	0.0821	1.0	0.0821	0.02081
	مشکلات محیط زیستی	0.0723	1.0	0.0723	0.01832
	حاشیه‌نشینی و نابرابری اجتماعی	0.0277	1.0	0.0277	0.00701
	عدم انطباق پروژه‌ها با مقتضیات جغرافیایی	0.0675	1.0	0.0675	0.01711
	فقدان نهاد مدیریت و هماهنگی یکپارچه	0.0762	1.0	0.0762	0.01930

جدول ۵. تحلیل عوامل داخلی

وزن	امتیاز	امتیاز وضع موجود	زیرمعیارها	وزن	امتیاز دار
0.0495	1.0	0.0495	عدم توسعه در بخش کشاورزی	0.01255	
0.0343	1.0	0.0343	فقدان الگوی گردشگری مناسب	0.00868	
0.0404	1.0	0.0404	فقدان استراتژی‌های دریایی	0.01023	
0.1146	1.0	0.1146	ادراک محیطی ضعیف مدیران سیاسی	0.02904	
1		3.9453	جمع	1.00000	

جدول ۶. تحلیل عوامل خارجی

وزن	امتیاز	امتیاز وضع موجود	زیرمعیارها	وزن	امتیاز دار
0.1343	3.0	0.4028	توسعه تجارت بین‌المللی	0.1030	
0.1348	3.0	0.4045	جذب سرمایه‌گذاری خارجی	0.1035	
0.0812	3.0	0.2435	توسعه صنایع تبدیلی و آب‌بر	0.0623	
0.0838	3.0	0.2513	توسعه گردشگری	0.0643	
0.1222	3.0	0.3667	همکاری‌های منطقه‌ای	0.0938	
0.0759	3.0	0.2278	توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر	0.0583	
0.1093	3.0	0.3280	توسعه بنادر و لجستیک	0.0839	
0.0771	3.0	0.2312	توسعه صنایع شیلات و آبزی‌پروری	0.0592	
0.0762	2.0	0.1524	توسعه صنایع غذایی	0.0390	
0.1052	2.0	0.2104	توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل	0.0538	

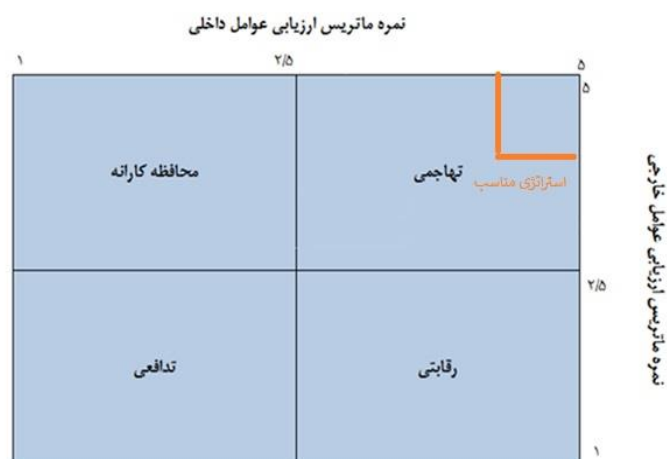
جدول ۶. تحلیل عوامل خارجی

امتیاز وزن دار	امتیاز	امتیاز وضع موجود	وزن	زیرمعیارها	تأثیر مثبت / تأثیر منفی
0.0461	0.1803	2	0.0901	تفاوت‌های مذهبی و فرهنگی	تهدید
0.0281	0.1098	1	0.1098	رقبای منطقه‌ای	
0.0302	0.1180	1	0.1180	رویکرد امنیتی ایران	
0.0132	0.0517	1	0.0517	عدم مشارکت فعال ایران در اقتصاد جهانی	
0.0126	0.0492	1	0.0492	تغییرات اقلیمی	
0.0310	0.1210	1	0.1210	تهدیدات امنیتی	
0.0345	0.1348	1	0.1348	فشارهای بین‌المللی	
0.0358	0.1401	1	0.1401	عدم همکاری‌های منطقه‌ای	
0.0190	0.0742	1	0.0742	آسیب‌های محیط زیستی	
0.0284	0.1110	1	0.1110	کمبود سرمایه‌گذاری خارجی	
1	3.909		1		جمع

مرحله ۴: بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل و ارزیابی عوامل داخلی و خارجی عدد به دست آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی برابر 3.9453 است. این عدد بیانگر آن است که ظرفیت‌ها و توانمندی‌های (قوت‌ها) پیش روی منطقه غلبه کمی بر نقاط ضعف آن کند ($3.9453 < 2.5$). همچنین با بررسی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (جدول شماره) و نمره به دست آمده (3.909)، نتیجه حاصل می‌شود که فرصت‌های پیش رو بر روی منطقه غلبه خواهد کرد ($3.909 > 2.5$) از این نتایج می‌توان در انتخاب‌ها و تشکیل ماتریس عوامل داخلی و خارجی استفاده کرد.

از آنجا که جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بر روی محور X ها، 3.9453 و جمع امتیاز به دست آمده از عوامل خارجی بر روی جامعه Y ها، 3.909 می‌باشد، بنابراین بر اساس اصول

مدیریت استراتژیک، استراتژیک منطقه مورد مطالعه در ناحیه اول نقشه تعیین می شود که مناسب با آن، استراتژی های تهاجمی (SO) انتخاب خواهند شد.

شکل ۱. ماتریس استراتژی ها و اولویت های اجرایی SWOT

مرحله ۵: ارائه راهبردها براساس روش SWOT: پس از فهم موقعیت اقدام راهبردی (SO = تهاجمی) در تعیین راهبردها باید توجه داشته باشیم که با استفاده از فرصت و قوت ها بتوانیم ضعف را را بپوشانیم و تهدید را برطرف کنیم و از این موقعیت بهینه حداکثر استفاده را بعمل آوریم. راهبردهای تهاجمی مستخرج از نقاط قوت و فرصت عبارتند از:

جدول ۷. استراتژی های انتخاب شده

ردیف	استراتژی
1	توسعه و ارتقاء زیرساخت های بنادر و لجستیک برای تسهیل تجارت بین المللی و جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش حمل و نقل و ترانزیت کالا.
2	ایجاد شرایط مناسب برای جذب سرمایه گذاری خارجی در پروژه های انرژی های تجدیدپذیر با استفاده از موقعیت استراتژیک برای ترانزیت انرژی و تأمین نیازهای داخلی به انرژی
3	توسعه گردشگری دریایی و مناطق ساحلی با تمرکز بر صنایع غذایی و شیلات، به ویژه در مناطق جنوبی و ساحلی، با هدف جذب گردشگران و تقویت صنایع داخلی.
4	بهبود زیرساخت های آبی برای گردشگری، مانند توسعه سیستم های آب شیرین کن و استخرهای آبگرم طبیعی، برای جذب گردشگران در مناطق خشک و نیمه خشک.

جدول ۷. استراتژی‌های انتخاب شده

ردیف	استراتژی
5	تقویت همکاری‌های منطقه‌ای برای ایجاد یک هاب انرژی و ترانزیت کالا در منطقه، با بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی و تسلط بر تنگه هرمز.
6	راه‌اندازی و گسترش صنایع تبدیلی در بخش شیلات و کشاورزی برای افزایش ارزش افزوده محصولات دریایی و کشاورزی، و صادرات آن‌ها به بازارهای جهانی.
7	ایجاد زیرساخت‌های بنادر امن و تقویت امنیت دریایی برای جذب بیشتر تجارت و ترانزیت کالا از طریق این بنادر.
8	جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای توسعه پروژه‌های انرژی تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی و آبی) و استفاده از ظرفیت‌های موجود برای تأمین انرژی پایدار و تقویت صادرات انرژی.
9	ایجاد و گسترش صنایع غذایی مبتنی بر منابع دریایی برای تأمین نیازهای داخلی و صادرات به بازارهای جهانی، به ویژه در زمینه فرآوری ماهی و محصولات دریایی.

مرحله ۶: الویت بندی راهبردهای قابل قبول (جدول QSPM)

برای اولویت بندی استراتژی‌های انتخاب شده، از ماتریس برنامه ریزی کمی QSPM استفاده گردید. تصمیم‌گیری در مورد استراتژی‌های قابل قبول با استفاده از تجزیه و تحلیل علمی و قضاوت شهودی صورت گرفت. در این مرحله، در ارتباط با استراتژی‌های قابل قبول، تصمیم‌گیری و جذابیت هر استراتژی با استفاده از ماتریس برنامه ریزی مشخص شده و استراتژی‌های دارای جذابیت بالا به عنوان استراتژی‌های مورد نظر تعیین گردید.

جدول شماره ۸: ماتریس برنامه ریزی کمی در برنامه ریزی های استراتژیک

[illegible]

۱. ابتدا عوامل داخلی و خارجی و ارزش وزنی هر یک از آنها به جدول برنامه ریزی استراتژیک در برنامه ریزی ها، مراحل زیر طی شد:
۲. برای تعیین جذابیت هر استراتژی در یک مجموعه از استراتژی ها، بنا به اهمیت آن در هر استراتژی، امتیازی از ۱ تا ۴ داده شد.
۳. برای به دست آوردن مجموع امتیاز جذابیت ها، وزن مرحله اول را در امتیاز جذابیت مرحله دوم ضرب کردیم به این ترتیب، مجموع جذابیت هر یک از عوامل هر استراتژی به دست آمد.
۴. از مجموع امتیازهای جذابیت هر ستون جدول برنامه ریزی استراتژیک، امتیاز جذابیت نهایی هر یک از استراتژی ها به دست آمد.

جدول ۹. اولویت بندی استراتژی های انتخاب شده

اولویت	شماره استراتژی	میزان جذابیت	عنوان استراتژی
اول	استراتژی تهاجمی ۵	5.793	تقویت همکاری های منطقه ای برای ایجاد یک هاب انرژی و ترانزیت کالا در منطقه، با بهره گیری از موقعیت جغرافیایی و تسلط بر تنگه هرمز.
دوم	استراتژی تهاجمی ۲	5.480	ایجاد شرایط مناسب برای جذب سرمایه گذاری خارجی در پروژه های انرژی های تجدیدپذیر با استفاده از موقعیت استراتژیک برای ترانزیت انرژی و تأمین نیازهای داخلی به انرژی
سوم	استراتژی تهاجمی ۱	5.341	توسعه و ارتقاء زیرساخت های بنادر و لجستیک برای تسهیل تجارت بین المللی و جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش حمل و نقل و ترانزیت کالا.
چهارم	استراتژی تهاجمی ۷	5.216	ایجاد زیرساخت های بنادر امن و تقویت امنیت دریایی برای جذب بیشتر تجارت و ترانزیت کالا از طریق این بنادر.
پنجم	استراتژی تهاجمی ۶	5.084	راه اندازی و گسترش صنایع تبدیلی در بخش شیلات و کشاورزی برای افزایش ارزش افزوده محصولات دریایی و کشاورزی، و صادرات آنها به بازارهای جهانی.

جدول ۹. اولویت بندی استراتژی های انتخاب شده

اولویت	شماره استراتژی	میزان جذابیت	عنوان استراتژی
ششم	استراتژی ۳ تهاجمی	4.862	توسعه گردشگری دریایی و مناطق ساحلی با تمرکز بر صنایع غذایی و شیلات، به ویژه در مناطق جنوبی و ساحلی، با هدف جذب گردشگران و تقویت صنایع داخلی.
هفتم	استراتژی ۴ تهاجمی	4.776	بهبود زیرساخت های آبی برای گردشگری، مانند توسعه سیستم های آب شیرین کن و استخرهای آبگرم طبیعی، برای جذب گردشگران در مناطق خشک و نیمه خشک.
هشتم	استراتژی ۹ تهاجمی	4.547	جذب سرمایه گذاری خارجی برای توسعه پروژه های انرژی تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی و آبی) و استفاده از ظرفیت های موجود برای تأمین انرژی پایدار و تقویت صادرات انرژی.
نهم	استراتژی ۸ تهاجمی	4.132	ایجاد و گسترش صنایع غذایی مبتنی بر منابع دریایی برای تأمین نیازهای داخلی و صادرات به بازارهای جهانی، به ویژه در زمینه فرآوری ماهی و محصولات دریایی.

جدول بیانگر آن است که از میان ۹ طرح توسعه اقتصاد دریامحور منطقه مورد مطالعه، تقویت همکاری های منطقه ای برای ایجاد یک هاب انرژی و ترانزیت کالا در منطقه، با بهره گیری از موقعیت جغرافیایی و تسلط بر تنگه هرمز به دلیل وجود مزیت های نسبی این نوع راهبرد در منطقه، به همراه ایجاد شرایط مناسب برای جذب سرمایه گذاری خارجی در پروژه های انرژی های تجدیدپذیر با استفاده از موقعیت استراتژیک برای ترانزیت انرژی و تأمین نیازهای داخلی به انرژی، توسعه و ارتقاء زیرساخت های بنادر و لجستیک برای تسهیل تجارت بین المللی و جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش حمل و نقل و ترانزیت کالا، ایجاد زیرساخت های بنادر امن و تقویت امنیت دریایی برای جذب بیشتر تجارت و ترانزیت کالا از طریق این بنادر و ... از اولویت های بالا از نوع خاصی است.

تحلیل و ارزیابی عوامل خارجی: در جدول تکمیلی تحلیل عوامل خارجی، در ستون دوم جدول با توجه به میزان هر مؤلفه و با مقایسه این مؤلفه ها با همکاری، ضریب مهم بین صفر تا یک به آن مؤلفه تعلق گرفت. مقدار این ضریب باید به نحوی تعیین می شد که مجموع ضریب مؤلفه ها، یک باشد. در ستون سوم با نظر عالی یا معمولی بودن فرصت ها به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ و با توجه به جدی یا معمولی بودن ها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ اختصاص داده شد. در مواردی که عوامل خارجی در این جدول ۵/۲ باشد، به این معنی است که فرصت های پیش رو بر روی تهدیدهای آن غلبه خواهد کرد و کمتر از ۵/۲ باشد، غلبه تهدیدها برای فرصت ها خواهد بود. تایج در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

نتیجه گیری

نتایج حاصل از تحلیل راهبردی و اولویت بندی های صورت گرفته نشان داد که توسعه اقتصادی سواحل مکران در گرو استفاده و اجرای موفقیت آمیز راهبردهای تهاجمی است. این راهبردها که بر پایه بهره برداری از نقاط قوت درونی و فرصت های بیرونی منطقه ای تدوین شده اند، مسیر کلی حرکت را مشخص می کنند. با این حال، این استراتژی های کاربردی را برای برداشتن گام های عملیاتی و اجرای برنامه های ویژه در سطوح مختلف ایجاد می کند. بر این اساس، ادامه به تفصیل در مورد نیاز کاربردی و عملیاتی برای پیاده سازی این راهبردهای تهاجمی پرداخت می شود. جدول زیر، مجموعه ای از برنامه هایی را ارائه می دهد که به عنوان نقشه راه را برای تبدیل استراتژی ها به فعالیت های ملموس و قابل پیگیری می سازند و پیوستگی لازم را از سطح تحلیل استراتژیک به مرحله اقدام عملیاتی در توسعه سواحل مکران می سازند.

یافته های این پژوهش نشان می دهد سواحل مکران با دارا بودن موقعیت ژئواکونومیک و ژئواستراتژیک، دسترسی به آب های آزاد، و ظرفیت های ترانزیتی، پتانسیل تبدیل شدن به قطب اقتصادی دریایی ایران و منطقه را دارد. راهبردهای تهاجمی (SO) مانند توسعه بنادر چندمنظوره و جذب سرمایه گذاری در انرژی های تجدیدپذیر، بیشترین تأثیر را در تحقق این هدف خواهند داشت.

- پیامدهای اجرای راهبردها:

افزایش سهم اقتصاد دریایی در تولید ناخالص داخلی کشور .

تقویت امنیت ملی از طریق کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی.

• چالش‌های پیش‌رو:

اصلاح قوانین بوروکراتیک و جلب مشارکت بخش خصوصی

پیشنهادهای

با توجه به نتایج حاصل از تحلیل SWOT و اولویت‌بندی راهبردها توسط ماتریس QSPM در این پژوهش، پیشنهادات تحقیقاتی زیر به منظور تکمیل دانش پایه و افزایش اثربخشی اجرای راهبردهای توسعه اقتصادی دریایی پایدار در منطقه مکران ارائه می‌گردد:

- پیشنهاد می‌گردد تحقیقاتی جامع با هدف «ترسیم و تحلیل معماری منافع (Interest Architecture)» در میان نهادهای کلیدی فعال در توسعه منطقه مکران انجام پذیرد. این پژوهش باید به شناسایی دقیق اهداف، انگیزه‌ها، منابع قدرت، محدودیت‌ها و تعاملات (هم‌کاری‌ها، رقابت‌ها، تعارضات) میان نهادهای دولتی، نظامی، بخش خصوصی بزرگ و کوچک، جوامع محلی و سایر ذینفعان ملی و بین‌المللی پردازد. درک این پویایی‌های پیچیده نهادی برای طراحی سازوکارهای هماهنگی مؤثر، مدیریت تعارضات و ایجاد هم‌افزایی ضروری است.
- توصیه می‌شود تحقیقاتی تطبیقی با محوریت «مقایسه انتقادی تجارب توسعه پایدار سواحل موفق بین‌المللی (با ویژگی‌های مشابه جغرافیایی، اقتصادی یا چالش‌های زیست‌محیطی) با روندها و برنامه‌های توسعه در سواحل مکران» صورت گیرد. انتخاب سواحل مقایسه‌ای باید مبتنی بر معیارهای شفاف و مرتبط با چالش‌ها و فرصت‌های شناسایی شده در مکران باشد.
- پیشنهاد می‌شود تحقیقاتی عملیاتی جهت «تعیین دقیق اولویت‌های زمانی (زمان‌بندی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت) برای اجرای راهبردهای پیشنهادی

توسعه پایدار مکران تعیین و متولیان مستقیم و همکار برای هر یک از این راهبردها مشخص شود.

جدول ۱۰. اقدامات اجرایی و گام های عملیاتی برای پیاده سازی راهبردهای تهاجمی

اولویت	شماره استراتژی	پژان	استراتژی	اقدام
اول	استراتژی تهاجمی ۵	5.7935	تقویت همکاری های منطقه ای برای ایجاد یک هاب انرژی و ترانزیت کالا در منطقه، با بهره گیری از موقعیت جغرافیایی و تسلط بر تنگه هرمز.	توسعه زیرساخت های لجستیکی و ترانزیتی ایجاد کریدورهای تجاری بین المللی تقویت همکاری های انرژی با کشورهای همسایه توسعه مناطق آزاد تجاری و اقتصادی تقویت دیپلماسی انرژی و ترانزیت بهبود امنیت دریایی توسعه فناوری های نوین در حوزه انرژی و ترانزیت ایجاد مراکز تحقیقاتی و آموزشی منطقه ای توسعه گردشگری دریایی و اکوتوریسم ایجاد مکانیسم های حل اختلافات منطقه ای
دوم	استراتژی تهاجمی ۲	5.4796	ایجاد شرایط مناسب برای جذب سرمایه گذاری خارجی در پروژه های انرژی های تجدیدپذیر با استفاده از موقعیت استراتژیک برای ترانزیت انرژی و تأمین نیازهای داخلی به انرژی	ایجاد مناطق ویژه انرژی های تجدیدپذیر تسهیل قوانین و مقررات سرمایه گذاری ایجاد مکانیسم های تضمین بازگشت سرمایه توسعه زیرساخت های انتقال انرژی تشویق مشارکت عمومی خصوصی (PPP) توسعه فناوری های نوین انرژی ایجاد مراکز تحقیقاتی و آموزشی

جدول ۱۰. اقدامات اجرایی و گام های عملیاتی برای پیاده سازی راهبردهای تهاجمی

اولویت	شماره استراتژی	میزان جذابیت	استراتژی	اقدام
ششم	استراتژی تهاجمی ۱	5.3413	توسعه و ارتقاء زیرساخت های بنادر و لجستیک برای تسهیل تجارت بین المللی و جذب سرمایه گذاری خارجی در بخش حمل و نقل و ترانزیت کالا.	توسعه شبکه های توزیع انرژی داخلی
				برگزاری نمایشگاه ها و رویدادهای بین المللی
				همکاری های منطقه ای و بین المللی
				توسعه بنادر چندمنظوره و مدرن
				اتصال بنادر به شبکه های ریلی و جاده ای
				ایجاد شهرک های لجستیکی
				استفاده از فناوری های هوشمند لجستیک
				توسعه مناطق آزاد تجاری در بنادر
				تقویت همکاری های منطقه ای و بین المللی
				بهبود امنیت بنادر و مسیرهای ترانزیت
				توسعه نیروی انسانی متخصص
				جذب سرمایه گذاری خارجی
چهارم	استراتژی تهاجمی ۷	5.2156	ایجاد زیرساخت های بنادر امن و تقویت امنیت دریایی برای جذب بیشتر تجارت و ترانزیت کالا از طریق این بنادر.	توسعه زیرساخت های انرژی در بنادر
				توسعه سیستم های نظارتی و کنترل دریایی
				تقویت حضور نیروهای نظامی و امنیتی
				ایجاد مراکز عملیاتی امنیتی یکپارچه
				توسعه زیرساخت های امنیتی بنادر
				استفاده از فناوری های نوین امنیتی
				همکاری های منطقه ای و بین المللی
				آموزش و توانمندسازی نیروهای امنیتی
				توسعه سیستم های مدیریت بحران
				ایجاد مناطق امن برای کشتی ها و کالاها
				توسعه زیرساخت های ارتباطی امن

جدول ۱۰. اقدامات اجرایی و گام‌های عملیاتی برای پیاده‌سازی راهبردهای تهاجمی

اولین	شماره استراتژی	میزان جذابیت	استراتژی	اقدام
توسعه	استراتژی تهاجمی ۹	5.0837	راه‌اندازی و گسترش صنایع تبدیلی در بخش شیلات و کشاورزی برای افزایش ارزش افزوده محصولات دریایی و کشاورزی، و صادرات آن‌ها به بازارهای جهانی.	توسعه شهرک‌های صنعتی تخصصی
				جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی
				توسعه فناوری‌های نوین در صنایع تبدیلی
				ایجاد زنجیره ارزش کامل
				توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و انبارداری
				برندسازی و بازاریابی بین‌المللی
				توسعه تحقیقات و آموزش
				حمایت از کشاورزان و صیادان
				توسعه صادرات به بازارهای هدف
				حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار
توسعه	استراتژی تهاجمی ۶	4.8618	توسعه گردشگری دریایی و مناطق ساحلی با تمرکز بر صنایع غذایی و شیلات، به‌ویژه در مناطق جنوبی و ساحلی، با هدف جذب گردشگران و تقویت صنایع داخلی.	توسعه گردشگری دریایی
				ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی و اکوتوریسم
				توسعه صنایع غذایی محلی
				برگزاری جشنواره‌های غذایی و فرهنگی
				توسعه تورهای گردشگری دریایی
				حفاظت از محیط زیست و اکوسیستم‌های دریایی
				توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و دسترسی
				آموزش و توانمندسازی جوامع محلی
				برندسازی و بازاریابی بین‌المللی
				همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
توسعه	توسعه	77.59	بهبود زیرساخت‌های	توسعه سیستم‌های آب‌شیرین‌کن

جدول ۱۰. اقدامات اجرایی و گام های عملیاتی برای پیاده سازی راهبردهای تهاجمی

اولین	شماره استراتژی	میزان جذابیت	استراتژی	اقدام
هشتم	استراتژی تهاجمی ۹	4.5473	آبی برای گردشگری، مانند توسعه سیستم های آب شیرین کن و استخرهای آبگرم طبیعی، برای جذب گردشگران در مناطق خشک و نیمه خشک.	احیای چشمه ها و قنات های تاریخی
				توسعه استخرهای آبگرم طبیعی
				ایجاد پارک های آبی و تفریحی
				توسعه اکوتوریسم مبتنی بر آب
				استفاده از فناوری های نوین در مدیریت آب
				توسعه زیرساخت های اقامتی و رفاهی
				برگزاری رویدادهای گردشگری مرتبط با آب
				حفاظت و احیای اکوسیستم های آبی
				آموزش و مشارکت جوامع محلی
			جذب سرمایه گذاری خارجی برای توسعه پروژه های انرژی تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی و آبی) و استفاده از ظرفیت های موجود برای تأمین انرژی پایدار و تقویت صادرات انرژی.	ایجاد مناطق ویژه انرژی های تجدیدپذیر
				تسهیل قوانین و مقررات سرمایه گذاری
				ایجاد مکانیسم های تضمین بازگشت سرمایه
				توسعه زیرساخت های انتقال انرژی
				تشویق مشارکت عمومی - خصوصی (PPP)
				توسعه فناوری های نوین انرژی
				ایجاد مراکز تحقیقاتی و آموزشی
				توسعه شبکه های توزیع انرژی داخلی
				برگزاری نمایشگاه ها و رویدادهای بین المللی
				همکاری های منطقه ای و بین المللی

جدول ۱۰. اقدامات اجرایی و گام های عملیاتی برای پیاده سازی راهبردهای تهاجمی

اولین	شماره استراتژی	میزان جذابیت	استراتژی	اقدام
طرح	استراتژی تهاجمی ۸	4.1315	ایجاد و گسترش صنایع غذایی مبتنی بر منابع دریایی برای تأمین نیازهای داخلی و صادرات به بازارهای جهانی، به ویژه در زمینه فرآوری ماهی و محصولات دریایی.	توسعه شهرک های صنعتی تخصصی شیلات جذب سرمایه گذاری خارجی و داخلی توسعه فناوری های نوین در صنایع غذایی دریایی ایجاد زنجیره ارزش کامل توسعه زیرساخت های حمل و نقل و انبارداری برندسازی و بازاریابی بین المللی توسعه تحقیقات و آموزش حمایت از صیادان و جوامع محلی توسعه صادرات به بازارهای هدف حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار

فهرست منابع

- Abolfazl Shahali, Mohammadi, M., and Hosseini, H. (2003). An Analysis of Key Factors Affecting the Sustainable Development of the Makran Region. *Makran Future Studies*, 5(1), 55–78.
- Ahmadi, S. (2016). The Indian Ocean and the Necessities of Developing the Makran Coast. *Marine Studies*, 12(3), 45–60.
- Asayesh, H., and Shia, A. (2004 and 2012). *Urban Geography*. Tehran: Samt Publications.
- Azkiya, M. (2022). *Sociology of Development*. Tehran: Ney Publishing House.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our Common Future* (Report of the World Commission on Environment and Development). Translated by the Center for Environmental Studies. Tehran: Environmental Protection Organization.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- Cicin-Sain, B., & Knecht, R. W. (1998). *Integrated coastal and ocean management: Concepts and practices*. Washington, DC: Island Press.
- Daryabari, S. (2018). Spatial planning and development of Makran coasts with emphasis on locating the transportation network. *Human Geography Research*, 50(3), 89–104.
- David, P. A. (2011). Path dependence and historical economics. *Cliometrica*, 5(2), 191–210. <https://doi.org/10.1007/s11698-010-0055-6>
- Deputy for Infrastructure Research and Production Affairs. (1394). *Investigating the Economic Advantages of the Makran Coastal Region with a Resistance Economy Approach*. Tehran: Deputy for Infrastructure Research and Production Affairs.
- Environmental Protection Organization. (1402). *Environmental impact assessment of the development of Makran coasts*. Tehran: Environmental Protection Organization.
- European Commission. (2020). *EU blue economy report*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2771/8217>
- FAO. (2020). *The State of World Fisheries and Aquaculture Report*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Farajirad, H., and Kazemian, M. (2012). A Geopolitical Survey of the Makran Coast. *Geopolitics*, 8(4), 1–20.
- Hafeznia, M., et al. (1998). Explaining the Role of Geographic Potentials of Ocean Coastal Locations in the Development of National Economies of Countries. *Geopolitics*, 18(2), 115–138.
- Haghshenas, M. (2022). Analysis of the capacities of the water economy in Iran. *Quarterly Journal of Marine Economics*, 4(2), 1–20.
- Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248. <https://doi.org/10.1126/science.162.3859.1243>
- Hassan, A., & Ali, S. (2019). Port diversification in Oman. *Journal of Maritime Economics*, 15(2), 45–60. <https://doi.org/10.1057/s41278-018-00119-8>
- Hill, C. W. L. (1997). *International business: Competing in the global marketplace*. New York, NY: McGraw-Hill.
- IRNA. (2022). *Statistical Reports on Iranian Tourism*. Tehran: Islamic Republic of Iran News Agency.
- Lee, K., & Zhang, Y. (2020). Blue economy challenges in China. *Marine Policy*, 118, 103984. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.103984>
- Luttwak, E. (1990). *Strategy: The logic of war and peace*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Mackinder, H. J. (1904). The geographical pivot of history. *The Geographical Journal*, 23(4), 421–437. <https://doi.org/10.2307/1775498>
- Mahan, A. T. (1890). *The influence of sea power upon history, 1660–1783*. Boston, MA: Little, Brown and Company.
- Masoumi Eshkouri, M. (1385). Sustainable Development and the Southern Coasts of Iran. *Journal of Regional Development*, 2(1), 45–64.
- Ministry of Energy. (1401). *National Seawater Desalination Plan*. Tehran: Ministry of Energy
- OECD. (2020). *OECD ocean economy policy report*. Paris: OECD Publishing.
- Organization for Economic Cooperation and Development. (2020). *Water Economy Policy Report*. Paris: OECD Publishing.
- Pauli, G. (2010). *The blue economy: 10 years, 100 innovations, 100 million jobs*. Paradigm Publications. <https://www.theblueeconomy.org>
- Polad Dej, M. (1998). *Political Geography of the Seas*. Tehran: Tehran University Press.
- Proksch, M. (1955). *Harbor development and economic growth*. Hamburg: Springer.
- Rahman, M. R. (2017). Blue economy and maritime cooperation in the Bay of Bengal: Role of Bangladesh. *Ocean & Coastal Management*, 137, 165–174. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2016.12.014>
- Research Center of the Islamic Consultative Assembly. (1400). *Analysis of Obstacles to the Development of the Water Economy in Iran (Research Report No. 15842)*. Tehran: Research Center of the Islamic Consultative Assembly.
- Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation*. London: John Murray.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102. <https://doi.org/10.1086/261725>
- United Nations World Tourism Organization. (2019). *Global report on marine tourism*. Madrid: UNWTO.
- United Nations World Tourism Organization. (2019). *World Maritime Tourism Report*. Madrid: UNWTO.
- World Bank. (2017). *The potential of the blue economy: Increasing long-term benefits of the sustainable use of marine resources for small island developing states and coastal least developed countries*. Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26843>
- World Bank. (2021). *Blue economy potential in Africa*. Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35280>
- Zahedi, M. (2021). *Iran's maritime geopolitics and the development of Makran coasts*. Tehran: University Press.
- Ziari, K. (2012). *Land use planning*. Tehran: Samt Publications.

